

ՇՈՂԱԿԱԹ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՅՈՒ ՎԱՐՔԻ ՀԱՅՍՏԱՎՈՒՐԱՅԻՆ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱՅԻՆ ԱՐՏԱՅՈՒՈՒՄԸ XVIII ԴԱՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՍԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈՐԱԳՐԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ Գրիգոր Տաթևացի, Հովհան Որոտնեցի, Գրիգոր Լուսավորիչ, փորագրանկար, տեսիլ, վարդապետական գավազան:

«Յայսմաւորք»-ի՝ Գրիգոր Մերենց խաթեցու խմբագրութեան մեջ ապրիլի 27-ի ներքո գտնվում է Գրիգոր Տաթևացու հիշատակի տոնը. «Ահկի ի. եւ ապրիլի իէ. Վարք եւ յիշատակ երանելոյն եռամեծի սրբոյն Գրիգորի Տաթևացւոյն անյաղթ փիլիսոփային եւ աշակերտ Մեծ Վարժապետին հայոց, տիեզերալոյս վարդապետին Սրբոյն Ոհաննու Որոտնեցւոյն»¹:

Տոնի պատմութեան մեջ ասվում է, որ Գրիգորը բարեպաշտ ծնողների զավակ էր: Նրանք որդիներ են ունենում, որոնք, սակայն, մահանում են. «Որդիքն փոխեցան առ Աստուած և մնացին անորդի»: Տաթևացու ծնողները հույսը դնելով ամենակարող Աստծո վրա և բարեխոսութեամբ դիմելով Գր. Լուսավորչին, խնդրում են իրենց զավակ պարգևել: Գրիգորի մայրը մի օր երազ է տեսնում, որտեղ երևում է նրան Գրիգոր Լուսավորիչը՝ ձեռքին բռնած հանգած լույսով մի կանթեղ և ասում. «Լուաւ Աստված աղօթից քոց և ետուր քեզ բարի զաւակ միջնորդութեամբ իմոյ, բայց ա՛ռ զկանթեղս զայս և պահեա՛ ի քեզ: Զի մանուկն որ ծնանելոցն է ի քէն, նա լուսաւորեսցէ զխաւարեալ կանթեղս զայս ուղղափառ դաւանութեամբ»: Արթնանալով տեսիլը պատմում է ամուսնուն՝²:

Տրված ավետիսի համաձայն, նրանք որդի են ունենում և մկրտութեան օրը նրան Գրիգորիս են անվանում՝ ի պատիվ Գրիգոր Լուսավորչի: Սակայն, հիմնվելով Տաթևացու վարքի մի քանի տարբերակների վրա, Լևոն Խաչիկյանը նշում է, որ Տաթևացու մկրտութեան անունը եղել է Խուլթուշահ՝³:

¹ Յայսմաւորք, Կ. Պոլիս, 1706, էջ 28ՂԸ.:

² Նույն տեղում:

³ ԺԵ. դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, մասն առաջին (1401-1450 թթ.), կազմեց Լ. Ս. Խաչիկյան, Երևան, 1955, էջ 103:

Աստվածաշնչից՝ Իսահակից և Սամուել մարգարեից սկսած, առաջացած տարիքում որպես ուխտի զավակ ծնված երեխաները առանձնահատուկ շնորհ էին ունենում: Ասվածը վերաբերվում է նաև Տաթևացուն: Տասնչորս տարեկանում, լինելով շնորհաշատ և ուսյալ պատանի, նա գնում է Տփիսիս և այնտեղ հանդիպում է մեծ վարդապետ Հովհան Որոտնեցուն: Տասնութ տարեկանում Որոտնեցու հետ ուխտագնացության է մեկնում Երուսաղեմ: Այնտեղ Տաթևացին ձեռնադրվում է կուսակրոն քահանա: Այնուհետև, շարունակելով ուխտագնացությունը, հասնում են Եկեղյաց գավառ, ուր Գրիգոր Լուսավորչի շիրմի վրա Տաթևացին Որոտնեցուց վարդապետական գավազան է ստանում, որը խորհրդանշում է հոգևոր շնորհի, որպես վարդապետական աստիճանի՝ անմիջականորեն փոխանցումը Գրիգոր Լուսավորչից: Այսինքն, ինչպես որ ծնվել էր ս. Գրիգորի բարեխոսության, որպես ուխտի զավակ, այնպես և վարդապետական իշխանության շնորհն է ուղղակիորեն ստանում Լուսավորչից:

Խորհրդանշական է, որ Գրիգոր Լուսավորչի առաքելական քարոզության և Հայաստանը լուսավորելու շնորհը ստացել էր Թադեոս առաքյալի շիրմից: Այս մասին Մովսես Խորենացին «Պատմութիւն Հայոց»-ի երկրորդ գրքի ՀԳ. (74-րդ) «Յաղագս գալստեանն Անակայ եւ լինելութեան Սրբոյն Գրիգորի» գլխում գրում է, որ երբ Անակը գալիս է խաբեության մեջ սպանելու Տրդատ Մեծի հորը՝ Խոսրով Մեծին, Արտազի դաշտով անցնելիս, ուր Թադեոս առաքյալի շիրմն էր, այդտեղ է գիշերում և «ասեն զլուծութիւն մօր սրբոյ և մերոյ Լուսաւորչին: Վասն որոյ և զնորին Առաքելոյ շնորհսն ընկալեալ, որ առ հանգստանաւ նորին զլինելութիւն էառ՝ զնորին ելից զհոգևոր մշակութեանն պակասութիւն»⁴:

Նույն ձևով ս. Գրիգոր Լուսավորչի շիրմին ստացած գավազանի իշխանության մեջ է Տաթևացին շարունակում վարդապետական ուսուցումը: Վախճանվելիս, Որոտնեցին իր մոտ է կանչում Տաթևացուն և նրան է կարգում վարդապետ և ուսուցիչ: Նաև փոխանցում է վարդապետական իշխանությունը⁵:

Տաթևացու վարքի ժողովրդապատում հայսմավուրային տարբերակին զուգահեռ, կան առավել գրականացված սրբախոսական տարբերակներ, որոնցում շեշտվում է ոչ թե ուխտի զավակ, այլ վարդապետական գավազանի և իշխանության կրող լինելը և աշակերտների միջոցով այն հաջորդաբար փոխանցելը⁶:

Տաթևացու վարքի տարբեր խմբագրությունները իրենց արտահայտությունն են գտել XV-XVII դարերի ձեռագրերի մանրանկարներում և XVIII դ. առաջին կեսի հրատարակությունների փորագրանկարներում, որոնք թեմատիկ և պատկերազարկական առումով բաժանվում են երեք խմբի:

⁴ Մովսես Խորենացի, Պատմութիւն հայոց, Երևան, 1981, էջ 257, 259:

⁵ Յայսմաւուրք, էջ 289Թ.:

⁶ Ժե. դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, մասն առաջին (1401-1450 թթ.), էջ 101-104:

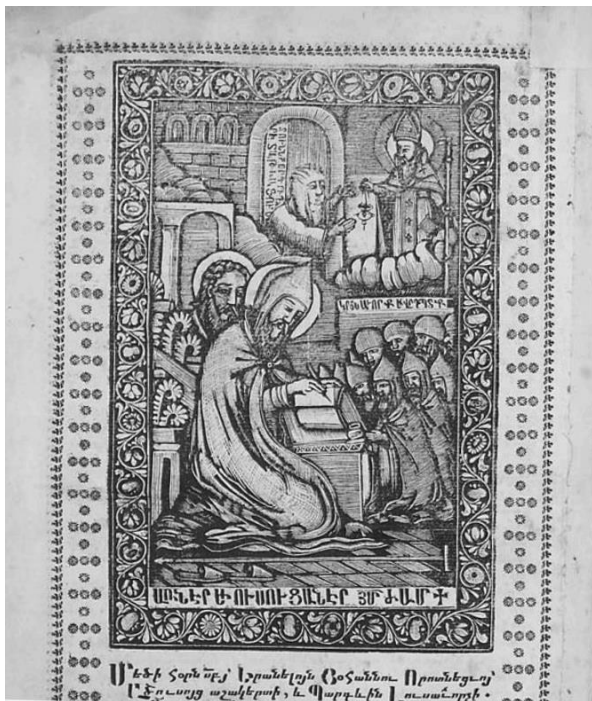
Առաջին՝ Գրիգոր Լուսավորիչը Տաթևացու մորն է հանձնում հայ դպրության վերաբռնկվելիք կանթեղը: Պատկերագրական այս տիպը, ինչպես կտեսնենք, հանդես է գալիս երկրորդ ձևի հետ միասին:

Երկրորդ՝ Հովհան Որոտնեցու դիմաց Գրիգոր Տաթևացին է՝ ուսուցանելիս և վարդապետական իշխանությունը և գավազանը աշակերտներին փոխանցելիս:

Երրորդ՝ պատկերվում են Որոտնեցին և Տաթևացին: Նրանց միջև գավազանն է, որը վարդապետական իշխանության փոխանցականության գաղափարն է մարմնավորում: Սա կարելի է համարել երկրորդ ձևի խտացված և ընդհանրացված տարբերակը, սակայն, ինչպես կտեսնենք, պատկերագրական երկրորդ ձևը առաջ է եկել երրորդից:

«Գիրք Հարցմանց»-ի 1720 և 1739 թթ. հրատարակություններում տեղ գտած փորագրանկարում միաժամանակ հանդիպում ենք պատկերային երեք ձևերին: Նկարն ունի երկմասն կառուցվածք (նկ. 1):

Նկարի վերին աջ անկյունում, ամպերի մեջ, կաթողիկոսական հանդերձներով, շողարձակող լուսապսակով և գավազանին հենված, կանգնած է Գրիգոր Լուսավորիչը⁷: Լուսավորչի առաջ ծնկի է եկել Տաթևացու մայրը, ով ներկայացված է որպես տարեց մի կին՝ գեղջկական պարզ հագուստով: Նա ձեռքերը մեկնել է դեպի Լուսավորչի պահած կանթեղը: Այս ամենը տեղի է ունենում քարե շարվածքով և կամարաձև պատուհաններով գյուղական տան առջև: Լուսավորիչը պատկերված է երկնային կամարը ներկայացնող ամպե աղեղի կիսաշրջանում, որը խորհրդանշում է աստվածային տնօրինությանմ կանթեղի՝ տեսիլի մեջ տրվելը: Տան կամարաձև մուտքին արված մակագրության մեջ ասվում է. «Տունն հօր Գրիգորի Տաթևացուն»:

Նկ. 1. Գիրք Հարցմանց, Կ. Պոլիս, 1720

⁷ Սուրբ Գիրքս հարցմանց երիցս երանեալ Սուրբ Հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթևացուն, Կ. Պոլիս, 1720, էջ Է.:

Ներքին շարժունություններ պատկերված է կաթեղի փոխանցման պահը, որը խորհրդանշում է հայ դպրության վերաբռնկումը ձեռամբ Գրիգոր Տաթևացու:

Նկարի ստորին մասում պատկերված են գրակալի առջև նստած Հովհան Որոտնեցին և Գրիգոր Տաթևացին: Նրանց առաջ, որպես աշակերտներ, ծնկի են եկած մի խումբ հոգևորականներ, որոնց գլխավերևում գրված է. «կրօնաւորք եւ վարդապետք»: Աշակերտներ ժողովելը և նրանց ուսուցանելը նկարի երկրորդ մասի մակագրությունն է՝ այսպես է ձևակերպված. «Առնէր և ուսուցանէր յամենայն ժամ»:

Տաթևացու կողքին գետնին է խոնարհված իր վարդապետական գավազանը: Նաև պատկերված են հողաթափերը, ինչը հավանաբար բացատրվում է Մովսես մարգարեին խորանի առջև տրված աստվածային պատվերով. «Լոյծ զկօշիկս քո յոտից քոց, զի տեղիդ յորում կաս դու ի դմա՝ երկիր սուրբ է» (Ելք Գ. 5): Այսինքն՝ խորանը համարվում է սրբության տեղի, ուր կենդանիորեն ներկա է Աստված:

Ասվածը հաստատվում է նկարում եկեղեցու ներսի եռամասն պատկերմամբ՝ բեմ, ատյան, որը գտնվում է խորանի և գավիթի միջև և սալարկած գավիթ: Որոտնեցին նստած է ատյանում, որը աստիճանաշարով անջատված է գավիթից և ըստ էության, մաս է կազմում բեմի, այդ պատճառով է Որոտնեցին հանել է հողաթափերը:

Այս պատկերը նույնությամբ տեղ է գտել «Հարցմանց գրքի» երկրորդ՝ 1729 թ. հրատարակության մեջ, որի չափածո մակագրության առաջին երեք տողերում ներկայացվում է Տաթևացու՝ Գրիգոր Լուսավորչի բարեխոսությամբ ծնվելը որպես ուխտի գավակ, Որոտնեցու աշակերտ և նրան հաջորդող վարդապետ լինելը.

Մեծի հօրն Սրբոյ երանելոյն Յօհաննու Որոտնեցոյ

Աստուածուսոյց աշակերտի և Պարգևին Լուսաւորչի,

Սրբոյն Գրիգորի Տաթևացոյ աստուածաբան վարդապետի⁸:

Գրքի հիշատակարանում ասվում է, որ Սուրբ Էջմիածնից Կ. Պոլիս նվիրակ եկած Պետրոս վարդապետ Աստապատեցին ձեռնամուխ է լինում «Գիրք հարցմանց»-ի տպագրությանը, սակայն «յորևիցէ պատճառէ խափան եղեալ գործոյն մնաց այնպէս անկատար», ապա վախճանվում է:

Տարիներ անց փորձում են շարունակել և ավարտել տպագրությունը, սակայն տեսնում են, որ շարվածքի մի մասը ցրվել է. «Բայց տրպուածն առաջին

⁸ Գիրք Հարցմանց երիցս երանեալ Սուրբ Հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթևացոյն, Կ. Պոլիս, 1729, էջ 6:

ցրիւ և պակաս մնալով, նորապէս սկսեալ ետուն տպել զամենայն կարողութեամբ ողորմութեանն Աստծոյ»⁹: Որոշում են ոչ թե վերաշարել պակասող մասերը և տպագրությունը շարունակել մինչ այդ լույս տեսած վերջին մամուլից, այլ գիրքը նորից ամբողջապէս տպագրել: Նոր տպագրության մեջ, սակայն, նույնությամբ օգտագործվում է 1720 թ. անավարտ հրատարակության փորագրատախտակը:

Կանթեղի տրվելը և Որոտնեցի-Տաթևացի-աշակերտներ հաջորդանությունը ավելի բարձր գեղարվեստականությամբ և պատկերային լուծման որոշակի տարբերություններով պատկերված է «Քարոզգրքի»⁴ Կ. Պոլսում համապատասխանաբար 1740 և 1741 թթ. տպագրված «Ձմեռան» և «Ամառան» անվանվող հատորներում տեղ գտած նկարում (նկ. 2):

Քարոզգրքի երկու հատորներն էլ սկսվում են Ղազար Ա. Զահեցու (կթղ. 1737-1751) առաջաբանով, որում բառացիորեն բերված է կանթեղի տրման պատմության հայսմավուրային հատվածը: Այնուհետև ասվում է, որ Տաթևացին «արդարև լուսաւորեալ պայծառացոյց զազգս մեր և զեկեղեցի՝ գերազանց իմաստութեամբ և յորդառատ քարոզութեամբ»¹⁰:

Գրքի վերջում բերված է Տաթևացու աշակերտներից Մովսէս վարդապետի չափածո ներբողը, որի հետևյալ տողերում ևս վերարտադրվում է հիշյալ նկարը՝ կանթեղի տրմամբ և վարդապետական քարոզություններով:

Պարգևեցար Լուսաւորչէն մեր հոգւոյ
Ի գիշերի տեսլեամբ յանուրջս երազոյ,
Կանթեղ ձեռին յոյժ նուագեալ ի լուսոյ,

Նկ. 2. Քարոզգրքի. Ամառան հատոր,
Կ. Պոլիս, 1740

⁹ Նույն տեղում, էջ 790:

¹⁰ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութեան, որ կոչի Ամառան Հատոր, Կ. Պոլիս, 1741, էջ 6:

Որ լուսատու եղեր նորին հաւատոյ¹¹:

Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ «Յայսմաւորքի» նույն հատվածն է չափածո վերաշարադրմամբ: Դարձյալ ասվում է, որ Լուսավորչի բարեխոսութեամբ պարգևվեց գիշերային տեսիլում: Նաև այն միտքն է ընդգծվում, որ Տաթևացին ոչ միայն իր ծնողներին է որպես պարգև տրվել, այլ մեր ժողովրդին, որովհետև վերավառել է Լուսավորչի հավատո՝ ճշմարիտ դավանության լույսի կանթեղը:

«Քարոզգրքի» համապատասխանաբար 1740 և 1741 թթ. հրատարակված «Ձմեռան» և «Ամառան» երկու հատորներում զետեղված նկարը կոմպոզիցիոն առումով տարբերվելով («Հարցմանց գրքի» երկու հատորների նկարից, պատկերագրական առումով նույնանում է նրա հետ, որովհետև երկուսն էլ ծագում են գրական նույն սկզբնաղբյուրից և վերջինիս հետևողությամբ ընդգծում են հետևյալ երեք գաղափարները:

Առաջին՝ Տաթևացին ծնվեց որպես ուխտի գավակ:

Երկրորդ՝ Տաթևացու միջոցով վերաբռնկվեց հայ դպրության լույսի կանթեղը:

Երրորդ՝ Տաթևացին վարդապետական իշխանությունը և գավազանը ստանալով Հովհան Որոտնեցուց, իր քարոզությամբ և աշակերտներին ուսուցանելով այն փոխանցեց հոգևորականների հաջորդ սերնդին:

Այս նկարը, նախորդի նման, երկմասն կառուցվածք ունի: Երկու մասերը բաժանող գծին Լուսավորչի մոտ գրված է. «Գրիգոր Լուսաւորիչ»:

Նկարի վերևի հատվածում դարձյալ Տաթևացու մոր տեսիլքն է: Ի տարբերություն նախորդ նկարի՝ Լուսավորիչը ոչ թե ամպերի միջից է երևում, այլ կանգնած է տան մուտքի առջև:

Տաթևացու մայրն այստեղ գյուղական միջավայրի կնոջ առավել ընդգծված տարազավորմամբ է: Եթե նախորդ նկարում նշվում էր, որ կանթեղը տրվում է Տաթևացու հոր տանը, ապա այստեղ, ուղղակիորեն մորն է տրվում, ինչպես որ մակագրությունում է ասվում. «Մայր Գրիգորի Տաթևացոյն»:

Առավել ընդգծված է գյուղական միջավայրը՝ փողոցի տներով և կից միանալ եկեղեցիով:

Ներքևում մանրամասնաբար ներկայացված է եկեղեցու ներքին կառուցվածքը և բաժանումը. վարագույրով ծածկված բեմը, խորանը գավիթից բաժանող սյունաշարը, որից ներս առյանն է, ապա սալահատակած գավիթը:

Ձախ կողմում առաջնորդական գահին բազմած Որոտնեցին է, գահի ներքևում գրված է «Սուրբն Յօհան Օրոտնեցի»:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 720:

1746 թվականին նորից Կ. Պոլսում տպագրված «Ոսկեփորիկում» կա այս նկարի անարվեստ և անհաջող վերափորագրումը (նկ. 3):

Նկարում պատկերվածի՝ գրական բնագրից բխելը և վերջինիս հետ մեկ միասնություն կազմելը ընդգծվում է մեկ ընդհանուր շրջանակի մեջ նկարի ներքո բերված բանաստեղծական հետևյալ քառատողով.

Գրիգորիոս ջահդ պայծառ Սուրբ Տաթևոյ,

Լուսաւորչիւ մօրդ պարգեւալ լապտեր լուսոյ,

Առ որս վարժամբ Սուրբ Յօհաննու Որոտնեցոյ,

Եղեր վարժիչ վարդապետաց հայկազունւոյ¹².

Այստեղ Տաթևացու ծննդյան հետ կապված տեսիլի պատմությունն ամբողջապես մեկնաբանվում է որպես ազգային եկեղեցական իրադարձություն: Առաջին տողում ասվում է, որ Տաթևացին դարձավ Տաթևի վանքի և վարդապետարանի ամենանշանավոր հոգեւորականը: Երկրորդ տողում նա արդեն պարգևված լույսի լապտեր է անվանվում: Երրորդ տողում ասվում է, որ Որոտնեցու աշակերտն է և որպես եզրափակում՝ չորրորդ տողում նշվում է, որ նա ինքն է դառնում ուսուցիչը հայկազուն վարդապետների:

Գրքի 506-րդ էջում կա Տաթևացուն պատկերող ևս մի նկար, ուր նա վարդապետական գավազանը ձեռքին ուսուցանում է ծնկած աշակերտներին (նկ. 4):

Աջ կողմում Տաթևացին աշակերտների

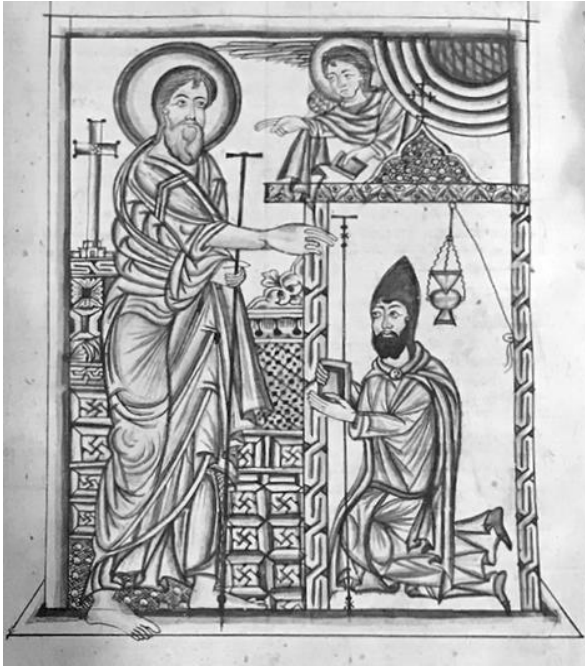

Նկ. 3. Ոսկեփորիկ, Կ. Պոլիս, 1746

Նկ. 4. Ոսկեփորիկ, Կ. Պոլիս 1746 թ.

¹² Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, որ կոչի Ոսկեփորիկ, Կ. Պոլիս, 1746, էջ 8:

Նկ. 5. ՄՄ 2074, 8բ, 1416 թ.

հետ է՝ վարդապետական գավազանը ձեռքին, մյուս ձեռքը քարոզության դիրքով պարզել է այնպես, կարծես հաղորդություն է տալիս, և գրված է «Գրիգոր Տաթևացի»:

Գրիգոր Տաթևացու՝ հնատիպ գրքերում տեղ գտած պատկերները գալիս են մանրանկարներից և հանդիպում են բազմաթիվ ձեռագրերում՝ հատկապես նրա աշխատությունների ընդօրինակություններում: Մանրանկարիչները մեծ մասամբ նրան ներկայացրել են որպես մանկավարժ ու գիտնական: Հորինվածքում հաճախ որպես միջավայր ընտրել են դպրատունը, պատկերելով վանքի կամարակապ սրահի ներսը, կամ

տաճարի ընդհանուր տեսքը¹³:

Մեր ուսումնասիրած ձեռագրերում մեզ չհաջողվեց գտնել Տաթևացու մոր տեսիլը ներկայացնող պատկերներ: Սակայն կարծում ենք, որ կանթեղի տրման պատմության հետ կարող է կապվել ՄՄ 2074 ձեռագրի (1416 թ.) 8բ էջի մանրանկարը (Նկ. 5): Այստեղ ընդունված պատկերագրությամբ ներկայացված է Որոտնեցու առջև ծնկի եկած Գրիգոր Տաթևացին, որը երկու ձեռքով մի գիրք է պահել: Հենց Տաթևացու գլխավերևում կանթեղ է կախված, որն էլ ամենայն հավանականությամբ արձագանքն է նրա մոր տեսիլի պատմության: Երկու վարդապետներն էլ ներկայացված են իրենց գավազաններով: Նկարի վերին աջ անկյունում, երկնականարում Աստծո հրեշտակն է, որն օրհնող ժեստով ձեռքն ուղղել է դեպի Որոտնեցին և զորացնում է նրան: Որոտնեցին էլ ձեռքի նույն շարժումով իր ստացած շնորհն է փոխանցում Տաթևացուն: Փաստորեն, այս նկարում տեսնում ենք ոչ միայն գավազանի, այլ նաև աստվածային շնորհի եռաստիճան փոխանցումը:

Ուսուցիչ-աշակերտ կապը ներկայացնող մանրանկարներն ավելի շատ են:

¹³ Ասադիկ Վարդյան, Հայկական Մանրանկարչություն. Դիմանկար, Երևան, 1982, էջ 214:

Որպես բնորոշ օրինակ բերենք ՄՄ 3295 ձեռագրի (XVIII դ.) 9բ էջի նկարը (նկ. 6): Շքեղ ճարտարապետությամբ եկեղեցական համալիրի դիմաց՝ գահավորակի վրա, նստած է Հովհան Որոտնեցին, իսկ նրա առջև ծնկի է եկել Գրիգոր Տաթևացին: Որոտնեցին մի ձեռքում պահել է գավազանը, իսկ մյուս ձեռքով օրհնում է Գրիգորին: Վերջինիս ձեռքին կա մի թուղթ, որի վրա գրված է Հովհաննեսի Ավետարանի առաջին տողը. «Ի սկզբանէ էր բանն և բանն էր...»: Սա բացատրվում է նրանով, որ Տաթևացին գրել է «Մեկնութիւն Յոհաննու աւետարանին»¹⁴:

Նկ. 6. ՄՄ 3295, 9բ, XVIII դ.

Հետահայաց դիտարկմամբ կարող ենք ասել, որ պատկերագրական այս ձևի միջուկը նախորդ դարերի ձեռագրերում Տաթևացուն և Որոտնեցուն պատկերող նկարներն են, ուր հատուկ շեշտված է վարդապետական գավազանը:

Որքանով մեզ հայտնի է, հայերեն հնատիպ գրքերի մեջ այն առաջին անգամ պատկերվել է «Յայսմավուրքի» 1706 թ. հրատարակությունում և գրված է Տաթևացու հիշատակի օրվա ներքո:

Վարդապետական աստիճան և գավազան տալու կանոնի հեղինակն է Գրիգոր Տաթևացին: «Գիրք Գաւազան տալոյ» կանոնում, որը տպագրվել է 1752 թ. Կ. Պոլսում, ասվում է, որ վարդապետն «առնու զգաւազանն և տայ ի ձեռն հրաւիրելոյն և ասէ. «Առ, որդեա՛կ, աստիճան վարդապետութեան»»¹⁵:

Վերը ներկայացված պատկերները կարելի է համարել հայելային արտահայտությունը այս տողերի:

¹⁴ Գրիգոր Տաթևացի, Մեկնութիւն Յոհաննու աւետարանին, աշխատասիրությամբ Ղուկաս արեղա Զաքարյանի, Ս. Էջմիածին, 2005, էջ 10:

¹⁵ Գիրք գաւազան տալոյ աշակերտացն ճշմարիտ բանին քարոզութեան, Կ. Պոլիս, 1752, էջ 51:

SHOGHAKAT DEVRIKYAN

**THE DEPICTION OF THE LIFE OF GRIGOR TAT'EWATS'I ACCORDING
TO THE SYNAXARIA IN THE ENGRAVINGS OF BOOKS PRINTED
IN THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY**

Keywords: Grigor Tat'ewats'i, Yovhan (John) Orotnets'i, Gregory the Illuminator, engraving, vision, archimandrite's staff.

In Grigor Tat'ewats'i's *Book of Questions* (1720), *Book of Sermons* (two volumes published in 1740–1741), and the collection entitled *Oskep'orik*, all published in Constantinople, there are three engravings with the same iconography.

In the upper part of these engravings, Gregory the Illuminator stretching a lamp to Grigor Tat'ewats'i's mother is depicted. In the lower left corner of the pictures, we see the image of Yovhan (John) Orotnets'i sitting on a throne with archimandrite's staff in his hand. On the right side, Grigor Tat'ewats'i while teaching his students is depicted.

The iconography of the upper part of the engravings is based on the legend that Tat'ewats'i was a “child of a covenant.” He was born thanks to the prayer of his mother to Gregory the Illuminator. According to the legend, in her vision the Illuminator handed her a lamp, saying that she would give birth to a son who was going to kindle the dying light of Armenian literature. The second, lower part of the pictures is based on an episode from the life of Tat'ewats'i, according to which Yovhan Orotnets'i ordained him at the grave of Gregory the Illuminator, gave him the name Grigor and handed him the archimandrite's staff.

The article shows the gradual development of the iconography of these engravings, based on the transfer of archimandrite's power from master to disciple. The literary sources which had served as the basis for the formation of this concept and its subsequent figurative expression are also mentioned.

ШОГАКАТ ДЕВРИКЯН

ИЗОБРАЖЕНИЕ ЖИТИЯ ГРИГОРА ТАТЕВАЦИ ИЗ СИНАКСАРИЯ В
КНИЖНОЙ ГРАВЮРЕ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII ВЕКА

Ключевые слова: Григор Татеваци, Ован (Иоанн) Воротнеци, Григорий Просветитель, гравюра, видение, архимандритский жезл.

В “Книге Вопросений” Григора Татеваци (издана в Константинополе в 1720 г.), в обоих томах его “Книги Проповедей” (изданы там же, 1740-1741 гг.) и в составленном им сборнике “Воскепорик” (издан там же, без года издания) помещены три гравюры с одинаковой иконографией.

В верхней части этих гравюр изображен Григорий Просветитель, который протягивает лампаду матери Григора Татеваци. В левом углу нижней части картин мы видим изображение сидящего на троне Иоанна Воротнеци с архимандритским жезлом в руке, а в правой части обучающего учеников Григора Татеваци.

Иконография верхней части картин основана на предании о том, что Татеваци был дитя обета, так как появился на свет благодаря молитве его матери Григорию Просветителю. Согласно легенде, в видении женщины Просветитель вручил ей лампаду, говоря, что она родит сына, который зажжет угасающий свет армянской книжности. Вторая, нижняя часть этих гравюр основана на эпизоде из Жития Татеваци о том, что Иоанн Воротнеци рукоположил Татеваци на могиле Григория Просветителя, нарек его именем Григор и вручил ему жезл архимандрита.

В статье показано постепенное развитие иконографии данных гравюр, основанной на передаче архимандритской власти от учителя к ученику. Приводятся также литературные источники, служившие основой формирования этой концепции и ее последующего образного выражения.